

ПСИХОАНАЛІЗ Й УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТ.: АСИМІЛЯЦІЯ, ІНТЕГРАЦІЯ, АКТУАЛІЗАЦІЯ

PSYCHOANALYSIS AND UKRAINIAN LITERATURE OF THE XX CENTURY: ASSIMILATION, INTEGRATION, ACTUALIZATION

Черниш А.Є.,

orcid.org/0000-0001-6183-7312

кандидат філологічних наук,

докторант кафедри української літератури

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

У статті простежено взаємодію психоаналізу й української літератури. Зазначено, що інтеграція психоаналізу в українській літературі почалася ще у ХІХ ст., активізувавши появу творів психоаналітичного спрямування або з психоаналітичними елементами наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. (А. Кримський, І. Франко, Леся Українка, О. Кобилянська, В. Стефаник, М. Коцюбинський, О. Плющ, поети-молодомузівці та ін.). Від 20-х рр. ХХ ст. в українській літературі спостерігається процес активного впровадження психоаналізу, інтеграції й асиміляції його основних методів, принципів і прийомів, позначаючись на текстоукладанні епіки – інтимізації оповіді, монологічних і сповідальних формах представлення думок персонажів, глибинному асоціюванні, потоці свідомості, складній метафоричній, оригінально скомпонованому оніричному, галюцинаційному, фантазійному дискурсах. Психози, неврози, моральні девіації, психічні патології, страхи, комплекси, множинність особистості, внутрішні комплекси, увага до несвідомого, табуованого і непристойного – провідні теми і мотиви української літератури, на якій відчутно вплив теорії психоаналізу. Епіка М. Хвильового, В. Петрова-Домонтовича, В. Підмогильного, В. Винниченка, І. Багряного, Т. Осьмачки, Р. Андріяшика та ін. промовисто декларує складні інтрапсихічні процеси, травми, патологію психічної організації, трагедії, втрати, комплекси, розчарування, насильство, тиск як ключові важелі формування психоаналітичного дискурсу художніх творів. Відтак зацькованість, депресивність, мовчазність, пасивність, безликість, аморальність, відчуття абсурдності, катастрофічності і марнотності життя – визначальні імперативи персонажа, що потребує себе-оздоровлення через складні практики усвідомлення, прийняття, проговорювання, пропрацювання, вдаючись до глибинного самокопирсання, самоаналізу і самосповіді.

Ключові слова: психоаналіз, література, інтеграція, психіка, несвідоме, травма.

The article is devoted to the interaction of psychoanalysis and Ukrainian literature. It is noted that the integration of psychoanalysis in Ukrainian literature began in the XIX century, intensifying the emergence of works of psychoanalytic orientation or with psychoanalytic elements in the late XIX – early XX century (A. Krymskiy, I. Franko, Lesya Ukrainka, O. Kobylanska, V. Stefanyk, M. Kotsyubynskiy, O. Plyushch, poets of "Young Musicians" etc.). From the 20s of the XX century in Ukrainian literature there is a process of active implementation of psychoanalysis, integration and assimilation of its basic methods, principles and techniques, affecting the epic text of the – intimation of the story, monologue and confessional forms of representation of characters, deep association, flow of consciousness, complex metaphorical, original metaphorical, fantasy discourses. Psychosis, neurosis, moral deviations, mental pathologies, fears, complexes, plurality of personality, internal complexes, attention to the unconscious, taboo and obscene are the leading themes and motives of Ukrainian literature, which is influenced by the theory of psychoanalysis. Epics of M. Khvyloviy, V. Petrov-Domontovych, V. Pidmohylniy, V. Vynnychenko, I. Bagryaniy, T. Osmachka, R. Andriyashyk and others eloquently declares complex intrapsychic processes, traumas, pathology of mental organization, tragedies, losses, complexes, frustrations, violence, pressure as key levers in the formation of psychoanalytic discourse of works of art. Thus, obsession, depression, silence, passivity, impersonality, immorality, absurdity, catastrophics and futility of life are the defining imperatives of the character in need of self-healing through complex practices of awareness, acceptance, speaking, working out, resorting to self-copying.

Key words: psychoanalysis, literature, integration, psyche, unconscious, trauma.

Постановка проблеми. Психоаналіз як одна з найпродуктивніших теорій пізнання психіки людини помітно актуалізувався й інтегрувався в українську літературу ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., що засвідчують окремі твори А. Кримського, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, В. Стефаника, М. Коцюбинського, О. Плюща та ін. Застосування психоаналітичного інструментарію, його засобів і методів демонструє складні неусвідомлювані процеси у психічній організації авторів та їхніх персонажів.

С. Павличко одна з перших в українському літературознавстві обґрунтувала невротичний характер українського літературного дискурсу від початку ХХ ст., означивши неврози важливим елементом психопатичного/ психоаналітичного дискурсу українського письменства, яке, координуючись із естетичними засадами європейського модернізму, жваво проявляло інтерес до невротичного, нетрадиційного, табуованого і непристойного, вимагаючи нових тем і незвичних типажів героїв. Невроз, на думку С. Павличко, сприймався «майже вимогою, необхідною части-

ною модерності, <...> виразом декадансу, самої новітньої цивілізації» [13, с. 237], уможливаючи застосування теорії психоаналізу до інтерпретації явищ культури й мистецтва, а також художньої літератури. Невротизація літературного дискурсу виявилася у симптоматиці невротичної природи індивіда, про яку стало можливим говорити на початку ХХ ст. із появою перших вагомих наукових студій клінічного психоаналізу. Він ставив за мету допомогти особистості пізнати себе, приборкати неусвідомлене як своєрідну деструктивну силу, що проявлялася через неумотивовану поведінку, потяги й бажання, а також подолати численні страхи, комплекси й психічні патології шляхом їхнього визнання, усвідомлення й проговорювання, часто вдаючись до самоаналізу й самосповіді передусім перед самим собою.

Мета статті – дослідити особливості процесу інтеграції й асиміляції психоаналізу в українській літературі ХХ ст., його актуалізацію у художньо-літературному дискурсі, механізми, алгоритми та інструментарій проявлення психоаналізу у художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. Активне формування психоаналітичного дискурсу української епіки припадає на кінець ХІХ – початок ХХ ст., актуалізуючи впровадження технік, прийомів, засобів і методів психоаналізу в літературі поміжів'я (А. Кримський, І. Франко, Леся Українка, В. Стефаник, М. Коцюбинський, О. Плющ, поети-молодомузівці та ін.). Українська епіка початку ХХ ст. промовисто декларує нові техніки письма відповідно до настанов модернізму, вагомо акцентуючи на нових для української літератури темах і предметах зображення – неврастенії, латентних психозах, неврозах, фобіях, тривогах, страхах як виразних психоаналітичних елементах, проявлення яких вимагало й нових художніх підходів до моделювання художнього дискурсу – інтимізованої оповіді, монологічних і сповідальних форм представлення думок персонажів, оригінально скомпонованого оніричного дискурсу тощо [детальніше про це: 22].

20-30-ті роки ХХ ст. – період літературної асиміляції й інтеграції психоаналізу в художню літературу України, засвідчений творами М. Хвильового, В. Петрова-Домонтовича, В. Підмогильного, В. Винниченка. Темі сум'яття, роздвоєння або множинності особистості, страхи, комплекси, моральні девіації (приспосовуванство, зради, аморальність, відступництво тощо), психози, неврози, параноїдально-шизоїдні форми світосприймання вимагають відповідної техніки текстоткладання – інтимізованої оповіді, межо-

ваної зі сповідальністю й оголеністю думок, роздумів, монологів, техніки потоку свідомості, глибинного асоціювання, міфологічного паралелізму, інтертекстуальних вкраплень, фантазійного, галюцинаційного, сновидного дискурсів, що сукупно є базовим інструментарієм психоаналізу. Відповідно художня література першої половини ХХ ст., враховуючи й еміграційну прозу В. Винниченка, Т. Осьмачки, І. Багряного, містить присутні психоаналітичні засновки, оформлюючись у художньо-літературні твори з елементами психоаналізу чи психоаналітичними конструктами.

Найпродуктивніше психоаналітичні елементи розкриваються у творах В. Петрова «Доктор Серафікус» і «Без ґрунту». Самопізнання особистості, самоідентифікація, спроба порозумітися й узгодити голос душі із настановами часу, самокопирсання й самобичування – провідні теми романів В. Петрова, рясно помережані базовими категоріями аналітичної психології й екзистенціалізму – страхом, вибором, комплексами, травмами, масками, ідентитентами. Творчий доробок В. Петрова неодноразово поставав у центрі наукових зацікавлень, лише частково оприявнюючи окремі аспекти психоаналізу у його романах. Однак і ці наукові спроби засвідчують процес інтеграції та асиміляції, активізуючи формування дискурсу психоаналізу в українському літературознавстві [1; 5; 8].

Роздуми, монологи, елементи сповіді, техніка потоку свідомості, глибинне асоціювання, міфологічні паралелі, інтертекстуальні вкраплення, сни і фантазії увиразнюють психоаналітичний фундамент творів українського митця. Поведінка його персонажів промовисто маніфестує складні інтрапсихічні процеси, базовані на неврозах, психозах, елементах шизофренії, множинності особистості, що зачасту призводить до ускладненого порозуміння індивіда зі світом. Герої В. Петрова самотні й відлюдькуваті, окуповані інстинктами й базовими потребами, вражені фобіями й неврозами. Ці та ряд інших присутніх ознак увиразнюють психоаналітичне тло української епіки першої половини ХХ ст.

Художні твори В. Винниченка також активно утверджували продуктивність узаємодії психоаналізу й літератури. Письменник, як і В. Петров, В. Підмогильний, Т. Осьмачка, М. Хвильовий, вдавався до поглибленого інтрапсихічного осягнення своїх персонажів, утілюючи експериментальні й новітні для мистецтва й філософії першої половини ХХ ст. ідеї і концепцію конкордизму, «нової моралі» [7]. Щоправда,

Винниченкова «нова мораль», попри маніфестовану суспільну цінність, передусім стала засобом проявлення його власних болісних, травматичних, психічних проблем і низки комплексів [6; 14; 18]. Він усеціло прагнув визнання й слави, не приховуючи свого егоцентризму, який і намагався виправдати концепцією конкордизму, екстраполюючи механізм trauma work-out у художніх ситуаціях і моделях своїх творів. З цього приводу А. Печарський зауважував: «Отже, Винниченків ідеал «нової моралі», облагороджений ореолом «чесності з собою», можна розглядати як незавершений гештальт авторової «манії грандіозії», що темними фарбами інстинкту знесилювала своїх героїв у пошуках “Шляху, Істини й Життя”» [16, с. 197].

Базуючись на принципах чесності з собою, погодження з природою й соціумом, глибинним самопізнанням, інтуїтивним поведінням, по суті, український письменник наблизився до вершинної мети психоаналізу – глибокого пізнання себе, гармонізації й умиротворення через пропрацювання, проговорення й викорінення дитячих травм, інфантильності, різного роду комплексів. Він сміливо озвучував не пристойні й не прийнятні теми для радянської ідеології перших десятиліть ХХ ст. – сексуальності, вільних стосунків, легковажності, незалежності й індивідуальності, епатуючи, бентежачи й викликаючи осуд і непорозуміння. В. Панченко слушно зауважував: «Якщо З. Фройд досліджував статевий потяг (лібідо) як могутній та універсальний чинник людської поведінки, якщо в “Нарисах із психології сексуальності” він брав під мікроскоп, так би мовити, “біологію любові”, то А. Бебеля “статева” проблематика цікавила передусім з т. з. соціалістичної реорганізації суспільства. Винниченко-художник виявляв інтерес і до одного, і до другого» [15, с. 59], акцентуючи на дуальності психоаналітичної природи творів українського митця. Відтак паталогічні й аб’юзерські стосунки, вільнолюбство й непристойність, складні душевні вагання, стреси, ситуації вибору, трагедії і втрати, комплекси, розчарування, насильство, тиск, узяження, травмування персонажів його епіки («Записки кирпатого Мефістофеля», «Божки», «Лепрозорій», «Слово за тобою, Сталіне!») – необхідні й закономірні етапи із вироблення алгоритму віднайдення себе, пізнання своєї сутності, досягнення істинного щастя.

Психоаналітичне тло української епіки ХХ ст. доповнювали й твори інших письменників-емігрантів – Т. Осьмачки й І. Багряного. Позбавлена романтичних тенденцій прозопису, їхня твор-

чість оголювала доволі контроверсійні й край непроговорювані для літератури України теми і проблеми [4; 10; 11; 17; 19]. Та й шляхи художньої реалізації правди, що «виїдала очі», були новітніми для української прози: розвінчувальний і звинувачувальний наратив потребував ускладненої метафоричності, поглибленого асоціювання, сповідальної техніки, відразних каральних сцен і механізмів знущань-катувань-знищень, провокації і шантажі, розсекречення таємних принципів психічного цькування, деморалізації й поневолення, а також низки алгоритмів перетворення у сексотів і наглядців. Подібна деміфологізація щасливого радянського буття обов’язково супроводжувалася розлогими художніми роздумами про природу появи й функціонування комплексу проблем і психічних порушень як результату насильницького втручання у природну організацію психічного й фізіологічного плину життя.

Відтак у творах Т. Осьмачки й І. Багряного чимало текстових конструкцій й елементів, що їх слушно інтерпретувати з позицій психоаналізу, – психоневротичні стани персонажів, широкий галюцинаційний простір, божевілья й стани афекту, символічні глибокі сні і марення, множинна особистість, незносні душевні муки, вагання і сум’яття персонажів, утривавлений страх і неспокій, нав’язливі думки, шизоїдні й параноїдальні стани тощо. Виразні психоаналітичні елементи промовисто поглиблені проблемами вибору, провини, спокути й відчуттям катастрофізму, що деструктували героїв, зневолюючи їх, позбавляючи здатності до активної боротьби й опору.

Звісно, не лише суспільно-політичні умови радянської України спонукали письменників до впровадження психоаналітичних елементів й розмислів над глибинними екзистенційними проблемами, а й психічні вдачі обох. Скажімо, світоставлення Т. Осьмачки вирізнялося нестійкими психічними станами й відчуттям провини за згублене материнське повноцінне життя й смерть старшого брата, а також виразним проявом шизофренії та суїцидальних настроїв, у той час, як І. Багрянний виповнювався численними образами передусім на радянську владу, що виформувала в нього стійке рішення не повертатися в країну рад, в якій «виховався тип людини, такий поширений там – людини заляканої, підозрілої, мовчазної і фатально настроєної» [3, с. 23]. Доповнимо цей опис ще й іншими виразними якостями радянської людини – зацькованістю, депривністю, пасивністю, безликістю, що й спону-

кало письменників-емігрантів до викривального й достовірного правдописання.

Очевидним лишається факт, що особистісні образи і претензії, приправлені радянською ідеологією українського знекровлення і виродження, відвертий і цинічний геноцид, кульроцид і лінгвоцид, сприяв формуванню морального дисонансу або конфлікту в обох письменників. На ці внутрішні неузгодження і конфлікти вони вимушено реагували різними формами протесту, зокрема й епатажною невротизацією своєї поведінки та невротичними типажми героїв як ймовірними авторськими проєкціями. Як зауважує Е. Фромм, «у багатьох випадках невротизація являють собою специфічне вираження морального конфлікту» [21, с. 19] як способу розв'язання власної неузгодженості з собою, соціумом чи політичною атмосферою загалом, а також можливість виживання в екстремальних ситуаціях, небезпечних для повноцінного психічного й морального виконання. Часто саме невротизація забезпечує передумови до продуктивної боротьби і саморозвитку. Відтак цілком слушно потрактувати несприятливу суспільно-політичну атмосферу як позитивний чинник людського самопізнання, саморозвитку й випробування крайніх меж свого терпіння і стійкості. У випадку з Т. Осьмачкою та І. Багряним до численних провин, образ, дисонансів і внутрішнього неспокою додавалося поглиблене переживання себе як жертви, що й активізувало супротив, агресію і ненависть до радянського режиму, що їх вони відверто маніфестували не лише у памфлетах і публіцистиці, але й у низці своїх творів і персонажів: І. Багрянний «Тигролови» (Григорій Многогрішний), «Сад Гетсиманський» (Андрій Чумак) й «Людина біжить над прірвою» (Максим Колот), Т. Осьмачка «Ротонда душегубців» (Іван Брус) та ін.

Так соціальні й політичні чинники людської невладованості активізували психічні прояви питомо неусвідомлених і важкоконтрольованих феноменів – помсти, агресії, ворожнечі, насильства. Т. Осьмачка особливо гостро переживав ці стани й відповідний діапазон погібельних і тяжких відчуттів, тому «його внутрішні психічні фобії, викликані соціальною деструктивністю, виявили катастрофічний зв'язок його психіки із зовнішнім світом. Творчість Т. Осьмачки являє процес формування опозиційної до більшовицького соціального характеру бунтівної національної особистості, яка шукає способів виживання у катастрофічному світі, що переструктурується за тоталітарними законами» [12, с. 385]. Відтак епічна творчість Т. Осьмачки («Старший

боярин», «План до двору», «Ротонда душегубців»), як й І. Багряного («Тигролови», «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою») і навіть частково В. Винниченка («Слово за тобою, Сталіне!»), пропонує механізми виживання й протистояння більшовицькому режиму навіть готовністю до проявлення крайніх його форм – божевілля і смерті.

Письменники-емігранти, доведені до відчаю і цілковитого психічного розбалансування переслідуваннями, цькуваннями, катуваннями й тотальним тиском у своїх творах здійснювали процес перенесення власних суб'єктивних переживань на долю персонажів, щоб уможливити болісне, але украй необхідне передусім для них самих, та й власне для всієї нації, відпрацювання досвіду і травми насильницької політики радянського режиму. Відтак особистий досвід морального цькування й фізичних тортур сублімувався у відповідний психоаналітичний інструментарій, розлого представлений у їхніх творах, – страх, агресія, помста, психічні девіації, шизоїдні й параноїдальні нав'язливі стани, ненависть, бунт, галюцинації, божевілля тощо. Враховуючи особний досвід травмування письменників, а також розлогу систему персонажів, удатних до психоаналітичної інтерпретації і широкий діапазон категорій, засобів та інструментарію психоаналітичної теорії, можемо сміливо стверджувати, що епіка першої половини ХХ ст. підготувала якісний ґрунт для прийдешнього продуктивного впровадження технік й елементів психоаналізу, активізації й інтеграції психоаналізу в художню літературу, що мало гідне продовження в епічній літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст., а також сприяло подальшій інститузації взаємин між психоаналізом і літературознавством як інтеграційного міждисциплінарного досвіду.

Епіка перших десятиліть ХХ ст. створила продуктивне мистецьке тло для української художньої прози ХХ ст. Однак метод соцреалізму в художній літературі, посилений контроль над мистецтвом і партійна цензура унеможливили прийдешній розвиток якісної художньої літератури з психоаналітичними елементами і домінантами, оскільки подібна лектура спонукає як автора, так і реципієнта до самовслуховування, самокопирсання й самоаналізу, а відтак самопізнання й еволюціонування, украй небажаного для радянської політики. Тож цілком зрозумілі причини обміління художньої літератури з елементами психоаналізу або психоаналітичною домінантою, потужний розвиток якої припадає на перші десятиліття ХХ ст. Лише поодинокі мистецькі постаті (скажімо,

Р. Андріяшик, Гр. Тютюнник) наважувалися на оприявлення художніх текстів, у яких промовисто звучать мотиви прихованих неврозів, самокопирсання, невдоволення собою, суїцидальні нахили, а також літературні типи, позбавлені чіткої прорадянської позиції, швидше невизначені чи «неблагонадійні».

1966 р. ознаменований виходом роману Р. Андріяшика «Люди зі страху». Після довготривалої оборони тексту авторіві все ж удалося спромогтися на публікацію твору, який, попри виражену екзистенційну спрямованість тексту, містить й окремі промовисті елементи психоаналітичного характеру – відповідний типаж персонажів, невротичну поведінку окремих героїв, майстерно змодельовану онірику й психоаналітичні прийоми асоціювання і перенесення, замасковані під скупі розмисли і розгубленість. Роман Р. Андріяшика «Люди зі страху» оприявнює доволі нетипового для української літератури 70-х років героя, чий психотип формується під впливом несприятливих зовнішніх чинників – подій Першої світової війни і післявоєнного політичного хаосу. Травмований воєнними лихоліттями герой прагне фізичної і духовної втечі від світу, природно засоційованого зі смертю і болем.

Прокіп Повсюда – модель трамованого маргінала, що прагне відгородитися від соціуму, щоб забезпечити своє існування. Його психотип визначений трьома концептами – війною, недугою і голодом, що активізувало у нього відчуття фатальності, катастрофічності, приреченості, розгубленості, безпорадності, провини і тотального страху: «Але в душі не випогоджувалось. На гадку навивалося то одне, то друге, примушуючи заново все переживати. Мене мучило незрозуміле почуття вини. Отак іноді встаєш після кошмарного сну, який залишає в надрах свідомості гостре відчуття фатальної випадковості і, як дикуна, наводнює тебе страхом перед самим собою. Тоді й не дотямиш, що робити, аби позбутися цього страху, аби накинути гамівну сорочку на своє підсвідоме неуспокоєне “я”» [2]. Окрім типових ознак героя втраченого покоління, який усеціло прагне подолати свою депресію і розчарування, на його психомодель виразно накладається концепт страху як стрижневого чинника його ідентичності. Страх фізичного не-буття пролонгується страхом непотрібності, що й формує відповідний типаж героя-ескапіста, героя-невдахи чи героя-маргінала, який, однак, у творі ідентифікує себе шизофреником. М. Слабошпицький, акцентуючи на провідному мотиві страху у романі Р. Андріяшика, зауважу-

вав: «Це роман не про героїв. Роман про звичайних людей. Більше навіть про тих, кого називають аутсайдерами та маргіналами. Тих, хто не годен рішуче й раптово приймати рішення, а чекає, щоб хтось прийняв їх за нього і щоб у нього неодмінно була можливість для відступу» [20, с. 6]. Прокіп, як і решта персонажів твору, – надмірно втомлений від утривавленого страху, що метафізично у романі означений концептом війни.

Назагал, світовідчуття Прокопа у романі вкладаються у тезу «У мене шизофренія» [2], що є радше своєрідною метафорою національного відчуття світу українством у цілому, позаяк роззосереджені думки, соціальна апатія, суцільна демотивація, інфантильність, страх розправи і страх переслідування, дезорганізоване й здеморалізоване поведження у роки війни і післявоєнний час – визначальні чинники поведінки цілих поколінь, нещадно вражених війною. Відтак тимчасові потьмарення, галюцинації і думки Прокопа про самогубство, постійний ескапізм, божевілья односільчан, неврастенічна поведінка жіноцтва, розгубленість і роззосередженість персонажів формують спробу художнього моделювання дискурсу національної шизофренії, хоча Н. Зборовська витлумачує її швидше як психоаналітичну недолугість, що «помітна на допущенні грубих помилок при зображенні психопатичних станів. Божевілья Тодосія, депресивний психоз Степаниди, шизофренія Прокопа – це лише заявка на інтерес до психопатології. Героям Р. Андріяшика притаманні невроз страху та депресивний стан, що проявляються хронічною втомою, апатією та відразою до життя. Роман засвідчує перші, але дуже несміливі й часто невдалі спроби психологічного аналізу» [9, с. 36]. Ураховуючи позицію української дослідниці, все ж констатуємо, що навіть ці незначні спроби психоаналітичного нюансування засвідчують бодай мінімальний рух до взаємодії літератури й психоаналізу в українській епіці другої половини ХХ ст. Подібні психоаналітичні штрихи до портретів персонажів вмонтовані й в інших творах Р. Андріяшика «Додому нема вороття», «Полтва», що однак звучать вже не так виразно й гостро, як у романі «Люди зі страху».

Висновки. Отже, історія формування й утвердження психоаналітичного дискурсу літератури в Україні починається ще за довго до формального декларування основ клінічного психоаналізу, започаткованого З. Фройдом. Інтуїтивне глибинне осягнення психічних обсервацій у текстах Т. Шевченка, Панаса Мирного та І. Нечуя-

Левицького підготувало стартову платформу для подальшої актуалізації і впровадження технік, прийомів, засобів і методів психоаналізу в літературі помежів'я (А. Кримський, І. Франко, Леся Українка, В. Стефаник, М. Коцюбинський, О. Плющ, поети-молодомузівці та ін.). 20-30-ті роки ХХ ст. інтерпретуємо періодом літературної асиміляції й інтеграції психоаналізу в художню літературу України, засвідчені творами М. Хвильового, В. Петрова-Домонтовича, В. Підмогильного, В. Винниченка.

Теми сум'яття, роздвоєння або множинності особистості, страхи, комплекси, моральні девіації (приспосовуванство, зради, аморальність, відступництво тощо), психози, неврози, параноїдально-шизоїдні форми світосприймання вимагають відповідної техніки текстоткладання – інтимізованої оповіді, межованої зі сповідальністю й оголеністю думок, роздумів, монологів, техніки потоку

свідомості, глибинного асоціювання, міфологічного паралелізму, інтертекстуальних вкраплення, фантазійного, галюцинаційного, сновидного дискурсів, що сукупно є базовим інструментарієм психоаналізу.

Епічна творчість І. Франка, А. Кримського, Лесі Українки, В. Стефаника, М. Коцюбинського, О. Плюща, поетів-молодомузівців, В. Винниченка, Т. Осьмачки, І. Багряного та ін. оформилася у досить потужний психоаналітичний дискурс в українській літературі, нещадно перерваний експансією методу соцреалізму. Лише окремі письменники (Р. Андріяшик, Гр. Тютюнник) вдавалися до художнього моделювання елементів, засобів і технік у своїй епіці, актуалізуючи теми неусвідомленого, неврозів, страхів, суїцидальних нахилів, невдоволення, травмованості, поступово актуалізуючи інтеграцію окремих засад психоаналізу в літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеева В. Поетика парадокса. Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. Київ: Факт, 2006. 432 с.
2. Андріяшик Р. Додому нема вороття. Люди зі страху: романи. Київ: Дніпро, 1983. 535 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1>
3. Багряний І. Чому я не хочу повертатися до СРСР? Вінніпег: Накладом Ком. Українців Канади, 1946. 38 с.
4. Балаклицький М. «Нова релігійність» Івана Багряного: Монографія. Київ: Смолоскип, 2005. 167 с.
5. Брюховецький В. Віктор Петров: верхи долі – верхи і долі. Київ: Темпора, 2013. 167 с.
6. Варданян М. Психоаналітичний дискурс у романах В. Винниченка 1930-40-х рр. Наукові записки. Серія: філологічні науки. 2018. Випуск 92. С. 15–20.
7. Винниченко В. Конкордизм. Система будівництва щастя. Київ: Український письменник, 2011. 342 с.
8. Гірняк М. Таємниця роздвоєнного обличчя: авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича. Львів: Літопис, 2008. 288 с.
9. Зборовська Н. Стильовий портрет шістдесятництва. *Слово і Час*. 2001. № 12. С. 34-39.
10. Зборовська Н. «Танцююча зірка» Тодося Осьмачки. Київ: МСП «Козаки», 1996. 64 с.
11. Колошук Н.Г. У.Самчук та І.Багряний у пошуках «великої літератури» (на матеріалі мемуаристики, епістолярії та критики). Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2006. № 742. Сер. Філологія. Вип. 48. С.97-109.
12. Мірошник О. Психобіографічний метод у літературознавстві. Теорія питання та деякі аспекти практичного застосування. *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія*. 2015. Вип. 18-20. С. 363-389.
13. Павличко С. Теорія літератури. Київ: Основи, 2002. 679 с.
14. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. Київ: Твім інтер, 2004. 288 с.
15. Панченко В. «Проблема статі» в художній інтерпритації В. Винниченка (на матеріалі оповідань «Момент», «Рабині справжнього», «Чудний епізод»). *Наукові записки*. 1998. Вип. 15. Серія: Філологічні науки. С. 53-70.
16. Печарський А. Психоаналітичний аспект української белетристики першої третини ХХ сторіччя. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 466 с.
17. Піскун О. Ю. Психічні травми Т. Осьмачки: витоки і наслідки. Вісник Черкаського університету. Серія: філологічні науки. 2002. Випуск 36. С. 74-79.
18. Сиваченко Г. Пророк не своєї вітчизни. Експатріанський «метароман» Володимира Винниченка: текст і контекст. Київ: Альтернативи, 2003. 280 с.
19. Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка). Київ: Ярославів Вал, 2003. 368 с.
20. Слабошпицький М. Подолання страху і пошук надії: проза Романа Андріяшика. *Дивослово*. 2003. № 10 С. 5-7.
21. Фромм Э. Психоанализ и этика. Москва: АСТ-ЛТД, 1993. 415 с.
22. Черниш А. Психоаналітичний дискурс в українській літературі: витоки становлення. *Philological science and education: transformation and development vectors: Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. 422 p. P. 318-337.*